

ВОЈИСЛАВ КОШТУНИЦА

Каријера Војислава Коштунице још није завршена. Он и даље заузима истакнуто место у политичком животу Србије. У овом тренутку је немогућно предсказати какав ће бити епилог његовог јавног рада. Данас, после једне деценије његовог деловања, накупило се ипак довољно догађаја и сазнања да би се описали његова личност и његов карактер.

1.

Војислав Коштуница је рођени Београђанин. Родио се поткрај Другог светског рата, у марту стравичне 1944.

Његов отац је припадао оној предратној групи школованих људи неопходних новој револуционарној власти, спремних да јој се ставе на беспоговорно располагање.

Старији Коштуница није постао члан Комунистичке партије и није свог сина подизао у комунистичком духу. Вођен мешавином страха и неотпорности, овај слој српског грађанства, чији је представник био први Коштуница, тражио је заклон у сарадњи с постојећим комунистичким поретком. Највероватније ће бити да је отац на сина пренео ту врсту пристајања која осигурава спокојство и миран сан.

Како било, Војислав је одрастао у интелектуалној средини у смутним временима непосредно после рата. Похађао је Прву београдску гимназију на Дорћолу где је и становао. По сведочењу другова из тог доба, увек је био међу најбољим ђацима. Тих и повучен, није привлачио нарочиту пажњу ни

професора ни ученика. Неупадљив и дисциплинован био је оличење послушног и прилежног дечака.

Млади Коштуница није био нимало бунтован, делом зато што му природа није била ратоборна, делом следећи очев пример помирљивости. Војислав у својој кући није могао да се научи стоичком пркосу и чврстом моралу. Биће да је од родитеља примио ону дволичност која пружа сигурност и напредак, али наводи на пристанак и ћутање.

Истини за вољу, Коштуница никад није пригрлио комунизам. Попут свог мушког родитеља, он је дуго остао нем и неприметан сапутник Брозовог режима.

Војислављева младост била је у приличној мери досадна, без успона и падова, без изненађења и преломних догађаја. Његов живот је уопште био такав. Да га околности нису гурнуле у буру, он би заувек остао по страни.

Незаинтересован за момачке враголије и изазове, Коштуница је деловао као сенка од човека.

Године у којима је стасавао млади Војислав биле су године најтврђег комунизма. Хапшења и робије биле су нормална појава. Разлаз Тита и Стаљина одиграо се док је Коштуница био сасвим мали. И пад Милована Ђиласа збио се у његовом детињству. У време кад је почео свој интелектуални развој позних педесетих, Југославија је таворила у суморној безнадежности титоизма, одсечена од политичких и културних токова модерне цивилизације. Народ је преживљавао у оскудици и материјалној и духовној. Тад је већ пресахла свака помисао да је комунизам код нас кратког века и да ће му ускоро доћи крај. И вера у помоћ запада угасила се међу Србима после трагичне судбине Драже

Михаиловића и његовог покрета. Тито и комунисти били су једина реалност с којом и у којој је требало живети.

Може бити и због тога, Коштуница није био младић који је чезнуо за бљештавим светлима западних престоница, за безбрижним животом и потрошачким изобиљем. Он је био момак ког ништа момачко није привлачило. Свет уџбеника који је одабрао није дошао као потреба за интелектуалном знатижељом једног отвореног ума. Он је у свету туђих идеја налазио најлакши пут за бег од стварности и живот без искушења. Њега није вукла жеђ за знањем и одгонетањем смисла постојања. Није му својствена била она жива радозналост која младог човека води ка дубинама људске мисли. Он је читао и учио да не би себи стварао непотребне тешкоће. Колико год то звучало чудно, за њега је то била линија мањег отпора.

Коштуница није био млад дух који неуморно поставља питања и трага за одговорима. Истине је примао готове, онакве какве су му се представљале. Он није прихватио комунизам зато што није прихватао ништа. Особа без личности и става, Коштуница је живео мимо живота.

Оженио се девојком из озлоглашене црногорске породице Радовић. Девојчин отац Милош Радовић био је по злу познат комуниста и исукани мач револуције, а потом дугогодишњи судија врховног суда СФРЈ.

Коштуничина супруга била је активни члан Комунистичке партије и једно време, током седамдесетих, партијски секретар у Институту за упоредно право.¹

* * *

¹ Исто као и Милошевићева жена, супруга Војислава Коштунице није хтела да узме мужевљево презиме, већ је задржала своје девојачко.

Ни на Правном факултету се није променио. Добар студент, Коштуница није био спреман да свој живот учини тежим само зато што је мислио друкчије од владајуће идеологије. По дипломирању, изабран је за асистента на истом том Правном факултету у Београду 1970. Већ тај податак из биографије сведочи о његовом погодбеном односу према властима.

Бавио се уставним правом и политичком теоријом. У то доба, негде почетком седамдесетих, придружио се једном условно слободоумном кружоку својих старијих колега. Предводник те групе био је професор и филозоф Михаило Ђурић. Повод за њихово окупљање није био начелне природе, него један конкретан политички догађај. Тзв. уставни амандмани донети између 1968. и 1971. успоставили су нов уставни поредак у СФРЈ у којем су републике и покрајине стекле највиши степен суверености на путу ка државној независности. Те промене уставног уређења покренуле су један мањи број наставника с Правног факултета да се удруже у критици оваквог политичког решења. Међу млађим и мање истакнутим у овој групи био је и Војислав Коштуница.

Године 1971. коловођа Михаило Ђурић је кривично гоњен и осуђен на затворску казну. Тад је Коштуница потписао једно писмо у одбрану професора Ђурића и доспео под удар Титовог режима.

Коштуница је докторирао 1974. Тема његове докторске дисертације била је немарксистичка, мада сам наслов садржи призив марксизма:

"Политички систем капитализма и опозиција"².

Читава ствар је достигла врхунац те исте 1974. кад је изгласан нов устав СФРЈ и устави свих република и покрајина. Критичари с Правног факултета су

² Његова докторска дисертација објављена је 1977.

отпуштени, међу њима и Војислав Коштуница. Никад се није вратио на Правни факултет³. Заједно с осталим најуреним дисидентима дато му је ухлебљење у Институту друштвених наука. Ту је, после више година, догурао до места директора.

Овај догађај, јамачно најузбудљивији у дотадашњем Коштуничиним животу, определио је његову будућу судбину. Нашавши се готово случајно у друштву комунистичких отпадника, он је наставио да се дружи и делује у оквиру тог истог круга.

Нешто доцније настао је један одбор за одбрану слободе мисли и говора. Био је то шаролик скуп људи различитих политичких погледа и искустава. Водећу улогу је имао Добрица Ћосић, бивши партизански комесар, високи комунистички функционер и књижевник. Оптужен за српски национализам и искључен из партије 1968, он је стекао славу романом "Време смрти" објављеним средином седамдесетих.

Ово незванично удружење било је на нишану режима, али није прогањано. Његова активност се сводила на усмене и писмене прогласе у заштиту свакојаким политичких неистомишљеника и противника титоизма.

Поред Косте Чавошког, свог дугогодишњег пријатеља, и Војислав Коштуница је у то доба постао релативно познат у београдској дисидентској чаршији.

Опет с Чавошким, Коштуница је написао своју најзапаженију књигу под насловом "Страначки монизам или плурализам". Изишла је из штампе 1983⁴.

³ Понуђено му је 1989. да буде биран за професора на Правном факултету, али је он ту понуду одбио. Тад је изјавио да догод су на факултету они који су гласали за његово искључење, он не жели да се врати.

⁴ Књига се појавила у енглеском преводу (1985), а доживела је и словеначко издање (1987). Прештампана је 1990.

Коштуница је аутор првог и трећег поглавља. Чавошки је написао остало. Писци су направили једну подробну историјску и политичку анализу успостављања комунистичке власти у Југославији између 1944. и 1947. Мора им се признати немарксистички приступ и критика деловања и идеја Комунистичке партије. Ипак, овом књигом провејава једна посебна осетљивост и симпатија за појединце и групе које су, мада у основи некомунисти, служили као верни пратиоци комунизма све док их Титов режим није збрисао с политичке сцене. Поврх тога, минималан или никакав простор посвећен је оним непомирљивим противницима комунизма који су посечени у револуционарној заслепљености југословенских комуниста. Стиче се утисак да Коштуница и Чавошки нису имали одважности и знања пожељних да би се мрачан период успостављања комунистичке власти приказао на сасвим истинит начин.

* * *

Ако није прихватио комунизам, Коштуница је прихватио његово доктринарство. Он је у идеји демократије видео исту ону наредбодавност која је била својствена марксистима. У његовом поимању политике, демократија је уствари била једна догма. Бежећи од интелектуалне слободе, Коштуница је у демократским теоријама тражио строге законитости. Он је једну идеологију једноставно узео уместо друге. По степену искључивости, Коштуница демократа личио је на једног комунистичког чистунца. За њега су основни појмови дати унапред и он их је такве усвајао. Ако се одбаце једни, морају се наметнути други. Демократија је, по Коштуници, једна заповест и то заповест чија се вредност не проверава. Она за њега није политички поступак који најбоље гарантује личну независност и спречава злоупотребу власти. Неспособан за филозофско преиспитивање општих истина, Коштуница је био

слепи следбеник налик неком средњовековном хришћанском богомољцу. Он није постао демократа из дубоког уверења, него зато да би се наоружао у одбрани од комунизма. Човек би га лако могао замислити на супротној страни. Да је којим случајем постао комуниста био би од најзалуђенијих марксистичких верника.

Отуд је његово политичко мишљење, у суштини површно и нетолерантно, каткад прелазило границу баналности.

Модерна демократија је производ англосаксонског искуства, пре него англосаксонског ума. Она се не може до краја разумети, ако се претходно не разуме англосаксонско схватање толеранције и реда. Демократија није смишљена у главама филозофа. Она је изграђивана поступно, столећима, на основу стрпљивог и дуготрајног трагања за оптималним политичким системом у Великој Британији. Демократски теоретичари су накнадно уобличили то драгоцену искуство и подарили му филозофску основу. Зато модерна демократија није затворена идеја. Још је мање догма. То је систем јасних правила и процедура у непрестаном мењању и прилагођавању у односу на промене у стварном животу. Оно што је демократија била крајем осамнаестог века веома је различито од оног што она представља данас. Демократија је уствари један бескрајан политички процес. У различитим епохама и културама, она проналази нарочите форме свог појавног израза. Оно што једино обележава суштину демократије за сва времена јесте делотворна заштита права и слобода, појединачних и групних, једним сложеним системом политичких поступака.

Такав доктринаран, Коштуница подсећа на једног демократског језуиту. Између њега и комуниста има разлика у идејама, али не и у менталитету. У Коштуничиним примерима потврдила се изрека да су комунисти и антикомунисти

две стране исте медаље. Или је, можда, боље рећи да Коштуница никад није ни био истински антикомуниста.

* * *

Војислав Коштуница био је један од оснивача Демократске странке у децембру 1989. Коста Чавошки, Леон Којен и он водили су прве разговоре о стварању нове странке.⁵ Леон Којен је убрзо отпао⁶, а идеју је прихватио један број Коштуничних колега и неколико професора Београдског универзитета. За привременог председника, међутим, није изабран ниједан од њих двојице, ни Чавошки ни Коштуница, него Драгољуб Мићуновић, доскорашњи марксиста и један од избачених професора Филозофског факултета.

Била је то прва званично основана политичка партија после Другог светског рата. Преузимајући назив и традицију предратне Демократске странке, ова нова групација се веома трудила да искористи некадашњи углед странке Љубомира Давидовића и Милана Грола, мада с њом није имала много заједничког.

Већ у септембру 1990. догодио се први раскол у Демократској странци. Умереном крилу Драгољуба Мићуновића и Зорана Ђинђића успротивили су се Коста Чавошки и Никола Милошевић. Мислило се да ће Коштуница сигурно стати на страну ове друге групе. Општи утисак је био да он тој групи припада и лично и идеолошки. Он је, ипак, приредио велико изненађење подршком Мићуновићевој председничкој кандидатури, иако је ривал био његов стари другар Коста Чавошки. Захваљујући Коштуници, Мићуновић је нанео пораз

⁵ Разговори су текли током читаве 1989. На крају, чланство у Демократској странци одбили су на једној страни Слободан Селенић и Предраг Палавестра, а на другој Борислав Михаиловић - Михиз и Матија Бећковић, а свој пристанак су дали Борислав Пекић, али и Драгољуб Мићуновић и Љубомир Тадић.

⁶ Отприлике у време кад је основана Демократска странка, Леон Којен је формирао другу политичку организацију под називом - Демократски форум. Нажалост, упркос добрим идејама и пробраним људима, ова странка није била дугог века.

Чавошком, а Коштуница је изабран за једног од потпредседника странке. Побеђени и разочарани Чавошки, кога је изневерио најближи пријатељ, с мањом групом чланова, напустио је Демократску странку. После кратког времена они су формирали Српску либералну странку.

Ни Коштуница се није дуго задржао међу Мићуновићевим демократама. Повод за његов одлазак био је ДЕПОС (Демократски покрет Србије), прво значајно окупљање демократских снага у Србији уперено против режима Слободана Милошевића. Упркос одлуци руководства Демократске странке да се не приступи ДЕПОС-у, Коштуница и његове присталице су поступиле супротно и прикључиле се великој коалицији.

Од тог отцепљеног крила настала је Демократска странка Србије. Било је то 26. јула 1992.

2.

Војислава Коштуницу упознао сам у кући Мирка Петровића средином јула 1992. Разговору је, поред домаћина, присуствовао још Радослав Стојановић. Мало доцније придружио се и Владета Јанковић. Тад ми је Коштуница изнео план о цепању у Демократској странци, стварању нове партије и понудио да им се придружим. Стекао сам утисак да се и он сам још премишљао и да је тражио додатно охрабрење. Питао ме је за мишљење о Предрагу Протићу и Драгољубу Поповићу. Предложио је да нас тројица израдим програм нове странке.

У то рано време, скупљали смо се у адвокатској канцеларији Ђурђа Нинковића у улици Милована Миловановића, на првом спрату хотела "Асторија", преко пута београдске жељезничке станице. Ту су редовно

долазили, поред Коштунице, браће Петровић, Стојановића и Јанковића, још Драган Радуловић, Тихомир Милошевић и Владан Батић. Уз Предрага Протића, Драгољуба Поповића, било је то језгро будуће Демократске странке Србије.

После неколико месеци рад на програму је био окончан. У дванаест тачака успели смо да кратко и јасно изразимо основне принципе за које је изгледало да ће постати наш заједнички идеолошки темељ.

Ево неколико извода из тог програма:

"Демократска странка Србије сматра да демократски преображај није могућ без потпуног правног прекида с комунистичком државом. То се може остварити једино проглашењем свих одлука Другог заседања АВНОЈ-а и свих уставних и правних аката који су из њих произишли за правно непостојеће.

Укидање свих остатака комунистичког система и коначан одлазак с власти оних који представљају његов изданак јесте први корак ка поправљању угледа државе у свету и њеном повратку у светску заједницу народа.

ДСС сматра да функционери комунистичког система једно време одређено законом не треба да обављају државне функције.

... ДСС ће предложити онај облик владавине који најбоље одговара традицији српске државности и највишим начелима демократије.

... Политичке циљеве које је одредила Демократска странка Србије може остварити само Уставотворна скупштина изабрана на слободним изборима.

... Само у српској држави српски народ може да оствари све своје стваралачке потенцијале и зато се, имајући у виду искуства с првом и другом Југославијом, Демократска странка Србије одлучно противи свакој обнови Југославије или евентуалним државним заједницама са суседним народима."

Овај изворни програм Демократска странке Србије темељно је измењен почетком 2001.

* * *

Недуго затим у извршном одбору почеле су расправе о евентуалном изласку на изборе. Најгласнији поборник ове идеје био је Владета Јанковић, портпарол ДЕПОС-а. На питање шта се то променило од маја до децембра и зашто се сад помиње излазак на изборе које смо бојкотовали у мају с много успеха, он је одговорио:

"Како шта се променило. Па, појавили су се Ћосић и Панић. То је ваљда јасно."

Главни одбор је у два маха доносио одлуке о неизласку на изборе. Оба пута огромном већином. Али, после закључка Демократске странке да се иде на изборе и Вук Драшковић се приклонио томе. Зато је сазвана још једна седница главног одбора ДСС, негде почетком децембра 1992.

Уместо Коштунице, председавао је Радослав Стојановић. Од 140 чланова присутно је било 119. У првом кругу јавног гласања, за је дигло руку 59, против 57. Троје су били уздржани. Коштуница и два председника месних одбора. У врху странке гласало се овако. Свој глас за изборе дали су Владета Јанковић, Радослав Стојановић и Драгољуб Поповић. Против изласка на изборе били су Михаило Ковач, Владан Батић, Мирко Петровић, Предраг Протић и Милан Ст. Протић.

Председавајући је на брзину закључио да је изгласна одлука и да ДСС излази на изборе. Настала је неописива гужва и галама. Најзад се за реч изборио Александар Ђорђевић, предводник омладине и један од најбучнијих противника избора. Објаснио је да ниједна страна није добила ни просту већину, а камоли

апсолутну већину свих чланова главног одбора како је предвиђао важећи статут Демократске странке⁷, али и предлог новог статута ДСС. После много натезања, нађено је средње решење: да се изјасне уздржани. Оба председника месних одбора изјавили су да их везује одлука њихових матичних одбора и да они не могу да се одлуче без накнадног саветовања са својим чланством. Одлука је била у рукама оног коме и јесте припадала дужност да пресуди: председнику странке. Сви смо ишчекивали његову реч. Тим пре што смо знали да је он и у ДЕПОС-у и у јавности ватрено говорио против изласка на изборе.

Одједном је настала тишина. А онда треперави глас Војислава Коштунице:

"Мени је у овом тренутку најтеже. Да нисам председник странке вероватно би моја одлука била друкчија. Али, пошто је у питању опстанак саме странке, јер неизласком на изборе прети нам гашење, ја гласам - за!"

Сви смо били запрепашћени и разочарани. Они који су били за, зато што их Коштуница није ободрио и потврдио исправност одлуке. Ми који смо били против, зато што нас је изневерио и гласао против уверења за које смо мислили да је и његово.⁸

У децембру су одржани избори. ДСС није учествовала на савезним изборима, пошто се задоцнело с пријавама. Резултати су били такви да нико није могао бити задовољан, а још мање да указује на исправност учествовања на изборима. ДЕПОС је претрпео понижавајући пораз.

⁷ Пошто је странка још била у процесу формирања и није имала свој статут, на снази је био статут Демократске странке. Занимљиво је ко су били рецензенти који су препоручили ову књигу за штампу: Светозар Стојановић и Небојша Попов.

⁸ Непосредни учесници догађаја из 1990. сведоче да је и поводом изласка на прве изборе (децембар 1990), Коштуница поступио истоветно. Прво је жестоко иступао у корист бојкота избора, да би преко ноћи променио свој став и постао најгласнији поборник безусловног изласка на изборе.

Отишао сам на наредну седницу главног одбора само да бих затражио оставке тројице потпредседника странке: Јанковића и Стојановића као одговорне за катастрофалне изборне резултате и Ковача због изјаве на телевизији Студио Б да "ни данас нема шта да замери програму СКЈ". Рекао сам:

"Ми заједно више не можемо да будемо у истој странци. Или они или ја."

Било је они. Тако сам напустио ДСС.

* * *

У просторијама странке у Смиљанићевој 33 био сам још једном, 1. јуна 1993. Вече после хапшења Вука и Данице Драшковић и немира у које су се укључили и омладинци ДСС. Забринуо сам се за њихову сигурност. Мислио сам да могу да помогнем. Тамо сам затекао потпуно самог Небојшу Симића⁹, дивног момка, дежурног те ноћи у секретаријату странке. Убрзо су почели да долазе наши младићи, зајапурени и задихани, пуни узбуђења због догађаја у којима су учествовали. Смиривали смо их колико смо могли. Тек око поноћи на мој позив стигли су браћа Мирко и Драшко Петровић. Коштуница се налазио негде на пропутовању по Србији. Осталих - ни од корова. Колима смо омладинце развезли кућама, страхујући да их, ако пођу сами, не похватају полицијске рације. На велико наваљивање Мирка Петровића пристао сам да сутрадан, дакле 2. јуна дођем на хитан састанак извршног одбора.

На састанку су се окупили сви. Већина бледи и уплашени. Коштуница - највише. Пљуштале су ружне речи о Вуку и Даници. Све увреда за увредом. Дојучерашњи политички пријатељи постали су туђи и криви. Нисам могао да верујем. Успротивио сам се. Без одјека. Одлучено је да се не иде на конференцију за штампу нити да се учествује на протестном збору свих

⁹ Нешто доцније трагично је погинуо у саобраћајној несрећи док се налазио на једном страначком задатку.

опозиционих странака. Тек после телефонског позива Милице Кубуровић, новинара радија Б 92, пристали су да пошаљу Милорада Јовановића, бившег новинара РТС и тадашњег портпарола странке.

Гневан, осуо сам пољбу на Коштуницу, оптужио га за кукавичлук и непоштење, и то учинио - пред свима. Он се, по свом обичају, само ућутао и затворио у своју собу.

Опсовао сам, потпуно свестан да је дошао последњи час да сваки од нас крене својим путем.

Право одатле отишао сам на протестни митинг код споменика Карађорђу на Врачару и одмах се попео на говорницу.

* * *

Кад је у мају 1992. направљен ДЕПОС, чинило се да је опозиција најзад повукла прави потез. Обједињавање главних демократских странака, појачано уваженим појединцима из јавног живота, стварно је деловало убедљиво. Уз ДЕПОС су стали и Српска православна црква и престолонаследник Александар Карађорђевић.

Програм у свега четири тачке и данас звучи громовито. Ударац у праву мету: оставка председника Републике, распуштање парламента, образовање владе народног спаса и избори за Уставотворну скупштину.

Уследио је Видовдански сабор¹⁰ који је показао сву моћ и бројност припадника отпора режиму. Завршетак сабора био је уистину и величанствен и незабораван. Трг испред Скупштине Југославије преплављен непрегледном масом света, јасних погледа и снажне воље. Десетине хиљада људи с упаљеним

¹⁰ Сабор је одржан испред Савезне скупштине и у парку преко пута од 28. јуна до 4. јула 1992.

свећама у мрклој ноћи у којој је неко погасио сва светла престонице. Био сам убеђен - морају да падну.

Али, нико од нас обичних учесника великог догађаја није знао шта се дешава иза велике позорнице. Требало је закорачити с друге стране кулиса да би се сазнала и разумела права истина.

Како је могло да се догоди да после таквог успеха, прваци ДЕПОС-а одмах крену у преговоре са властима из којих нису извукли ништа?

Како је смело да се изиђе на изборе децембра 1992?

Ко је, у чијем име и с каквим разлогом одустао од захтева с Видовданског сабора и прихватио услове режима?

Чија је највећа одговорност за изборни пораз и распад ДЕПОС-а?

Данас је бар једна ствар јасна - прсти власти растурили су ДЕПОС изнутра. У томе је улога одређених ванстраначких и страначких људи била пресудна. Ту групу је најбоље назвати - Ћосићев клан. За рачун свог предводника и идола Добрице Ћосића, а уствари за рачун властодржаца, они су упорно роварили и нису се смирили док све нису растурили. Очигледно су радили по налогу режима.

Најважније је било одвратити опозиционаре од бојкота децембарских избора 1992. И то првенствено из спољашњих потреба, а тек онда из унутрашњих разлога.

Јесени те године Милошевић и његов режим стајали су врло рђаво у свету. Велике силе су у њима с правом виделе највеће кривце за распад Југославије и ратна разарања која су уследила. Опозиција окупљена у ДЕПОС-у деловала је као озбиљан и јак покрет, спреман да замени Милошевића и комунисте. Режиму је пре свега било стало да се избори одрже што пре, наравно

да се победи и да се тако свету да на знање да је Милошевић неприкосновени газда и преговарач. Већ тад је председник Србије решио да је куцнуо час за попуштање у Босни и Херцеговини и за споразум с међународним чиниоцима. Рат више није могао да служи као средство за опстанак на власти. Сад су односи са светом постали пресудни за Милошевићев успех. За њега су избори постали неопходност.

На другој страни, никад дотад Србија није била подељена на два блока. И у очима иностранства и у очима нашег народа постојала су само два табора: они и ДЕПОС. Без ДЕПОС-а није било избора. Зато је и било од највеће важности натерати уједињену опозицију да се појави на изборима. То, логично, није могло да се изведе непосредно и отуд су употребљене Ћосићеве кртице.

Посао је завршен прихватањем Милана Панића за председничког кандидата ДЕПОС-а. Са своје стране Ћосић је у последњем тренутку избегао да подржи ДЕПОС у изборној кампањи и свој глас дао демократама и социјалдемократима за које се знало да немају никаквих шанси и да, у сваком погледу, стоје под његовим директним утицајем. Да се случајно не би догодило да ДЕПОС однесе парламентарну победу.

Користећи Ћосићеве кртице, Милошевић и његова власт остварили су оно што су замислили. Доказ је и то што се одмах после децембарских избора 1992. почело припремање Венс-Овеновог плана за Босну и Херцеговину. План се пред лицем јавности појавио у пролеће 1993. Милошевић је, сасвим предвидљиво, из све снаге запео да се план потпише, али је то учинио и Добрица Ћосић. Чак су заједно отишли на Пале да тамошњу српску скупштину убеде у исправност пристанка на међународну понуду. Претходно су приволели Карацића да у Атини стави прелиминарни потпис на Венс-Овенов план.

Био је то крај ДЕПОС-а.. Ванстраначки чланови су се повукли после кратког времена, а две главне странке коначно су се разишле.

Није много времена прошло, а одлетели су и Милан Панић и Добрица Ћосић. Посекао их је исти онај коме су помогли да остане на власти.

3.

Од 1993. до 2000. Коштуница и његова странка били су потпуно пасивни. Нису учествовали ни у једном опозиционом предузећу против Милошевићевог режима, нити су сами предузимали било какву акцију.

На парламентарним изборима 1993. појавили су се самостално и освојили бедних седам мандата.

На позив Драгослава Аврамовића да се окупе све демократске снаге у Србији за савезне и локалне изборе 1996. Коштуница је прво одговорио позитивно, али се затим предомислио и напустио коалицију "Заједно" без правог образложења. Освојена места у савезном парламенту, међутим, хладно је задржао.

После Милошевићевог бруталног отимања гласова и прекрајања изборних резултата, Демократска странка Србије је избегла да се укључи у тромесечне демонстрације широм земље. Сам Коштуница наступио је само једанпут на позив београдских студената и неславно прошао. Академци Београдског универзитета нису били расположени за његову причу о тзв. српским националним интересима. Они су хтели безуслован одлазак с власти Слободана Милошевића. Пошто је Коштуница заобишао ту тему и није се о томе јавно изјаснио, испраћен је млаким поздравом и понеком јетком примедбом, иначе у то доба горопадне омладине Београда.

У међувремену се много изменио састав и вођство ДСС-а. Скоро да нико није преостао од оснивача странке¹¹. Уместо њих, Коштуница је у врх довео особе сумњиве прошлости и упадљиво доброг имовинског стања. Те људе је био глас и у странци и ван ње да су годинама сарађивали са Службом државне безбедности.

Извори финансија ДСС-а од почетка су били обавијени велом тајне. Одакле су долазиле паре нико није питао, а Коштуница никад о томе није рекао ни реч. Распределе су се разне приче. Неке од њих водиле су до Кипра и неких људи који су стекли богатство распадом СФРЈ и прљавим пословима с Милошевићевим режимом. Али, праву истину о страначком новцу знао је само Коштуница и још можда неко из његове близине.

* * *

Како је време одмицало тако су се Коштуница и његова партија све више удаљавали од осталих опозиционих странака и заузимали средишњи политички простор између њих и Милошевића.

Још онда се видело да је та промена на политичкој позорници Србије била планирана унапред и брижљиво спроведена у дело. Смештајући се између две зарађене стране, Коштуница се надао да ће привући један део бирачког тела Социјалистичке партије Србије. Знајући да нема великих шанси у борби за примат у опозиционом блоку с Демократском странком и Српским покретом обнове, ДСС се селио ка средини. Постепено је слабила њена оштрица против власти, а све су чешће покретана питања српских права у Хрватској, Босни и

¹¹ Борислав Пекић, који се сматрао духовним оцем ДСС-а умро је неколико дана пре оснивања странке. Током деведестих преминули су Душан Вукајловић, Борислав Јацић, Обрен Поповић, Бора Мендебаба, Владимир Војновић. Недавно је умро и Драган Радуловић. Из различитих разлога странку су напустили или су искључени Младен Србиновић, Радослав Стојановић, Михаило Ковач, Небојша Јанковић, Тихомир Милошевић и Мирко Петровић. Владан Багић је после искључења 1997. основао Демокришћанску странку Србије.

Херцеговини и на Косову и Метохији. Коштуничина странка је то чинила прозирно, просто понављајући ставове и следећи политику Слободана Милошевића¹². Критика постојећег поретка бивала је све мекша и неубедљивија. Спорадичне притужбе сводиле су се на одсуство пуних демократских слобода и неравномерну заступљеност свих политичких чинилаца у јавном животу Србије.

Одступање ДСС-а од свог изворног програма огледало се и у националној политици. Од средине деведесетих ова странка се нагло приближила Српској демократској странци у Републици Српској. Мада је била у тесним односима с Милошевићем и од њега зависила и у новчаном и у сваком другом виду, владајућа српска партија преко Дрине била је сасвим по вољи Војиславу Коштунице. Њихова сарадња, додуше, није била испуњена истинским политичким садржајем. За једног Карацића, Коштуница није представљао достојног савезника. У пропагандном смислу, међутим, та сарадња одговарала је и једном и другом. Карацић је тиме могао да покаже своју идеолошку самосталност у односу на Милошевића, а Коштуница је добио прилику да се похвали моћним и утицајним политичким сабратором.

У тој представи за публику можда се крило и нешто дубље. Нису ли Коштуничини контакти с војном безбедности ишли преко босанских Срба, запитао би се проницљиви посматрач.

У сваком случају, нова политика ДСС-а под паролом "и национално и демократско" омогућила је Коштуници повлашћен положај у Милошевићевој Србији.

¹² Током НАТО бомбардовања државна телевизија је редовно преносила саопштења ДСС-а у ударним информативним емисијама. Ниједна погрдна реч се није чула о Коштуници и његовој странци из уста челника владајуће партије, нити у медијима под режимском контролом. Демократска странка Србије све је више подсећала на једну погодбену опозициону партију какве су постојале у неким источноевропским државама за све време комунизма

Није познато да се Коштуница икад срео с Милошевићем пре 5. октобра 2000. За разлику од осталих опозиционих лидера који су ишли владару на поклоњење, Коштуница је врдао да се с њим састане. Уз то његова странка никад није била у преговорима с властима и никад се није појављивала као потенцијални коалициони партнер. Остале странке и прваци јесу.

Војислав Коштуница је умео да искористи своју политичку невиност. То што није био члан Комунистичке партије и то што се није састајао с Милошевићем представљали су необориве чињенице на његовој страни. У јавном мњењу Србије, Београда нарочито, створила се једна слика о Коштуници као идеолошком чистунцу и правоверном демократи која, безмало, траје и дан данас. Тај општи утисак пренео се и на његову странку. Сувише дуго је прихватао као некомунистички мезимац, сувише дуго је скупљао симпатије и гласове старих Београђана и некадашње српске реакције. Све је то, нажалост, било лаж и обмана.

Животарећи у српској политици више као један политички клуб, него као једна опозициона странка, ДСС се клонила било какве политичке активности. Одржавале су се монотоне конференције за новинаре, издавало понеко немушто саопштење и то је углавном било све. ДСС се претворила у једну безбедну организацију без воље и моћи да истински запрети Милошевићу и његовом поретку.

Да би остао у свом сигурном склоништу од политичких олуја, Коштуница је морао да пусти на слободу својим локалним партијским одборима. Они су стекли право да праве коалиције по својој процени и на основу својих аутономних одлука. Тако се догодило да је врх ДСС-а водио једну политику, а чланство у унутрашњости другу.

Нико у Србији више није озбиљно рачунао ни на Коштуницу ни на његову странку.

Све до пролећа 2000.

* * *

Ко је предложио Војислава Коштуницу за председничког кандидата ДОС-а 2000? Зоран Ђинђић. Ко је био против? Драгослав Аврамовић и Ненад Чанак. Ко је био сумњичав? Владан Батић и Милан Ст. Протић.

Остали су били за, јер су у његовој кандидатури препознали своју шансу. Зашто? Зато што су схватили да ће тим потезом коалиција добити другог јаког човека поред Зорана Ђинђића. У том неизбежном ривалству, они су тражили простор за себе.

На наше примедбе о Коштуничиним незгодним карактеру и проблематичном опозиционарству, Ђинђић је одговарао пословично олако:

"Ма какви опасан. Коштуница нема странку и нема новац, а једини може да узме део Милошевићевих гласова. Све ће то бити у реду. Не брините ништа."

Тим избором, право ни од куда, Војислав Коштуница је избио у први план. Одједном су се око њега сјатили сви медији, и домаћи а поготову инострани. Нагло у центру пажње, нагло је престао и да посећује седнице председништва ДОС-а. Издвојио се од осталих и почео да води своју независну политику. Јаз између Коштунице и ДСС-а на једној и ДОС-а на другој страни убрзано се продубљивао. Од једне целине, коалиција се изметнула у два одвојена центра моћи и одлучивања.

Како су се избори примицали и како су припреме за кампању бивале главна преокупација свих, ово ново стање ствари се примало као природно и редовно. Рушење Милошевића и његове владавине били су једини циљеви на

пред очима првака ДОС-а. Само је Коштуница размишљао и о другим могућностима.

Предизборне кампање за савезног председника и за савезни парламент биле су потпуно раздвојене. Коштуница је одредио свој изборни штаб на челу с Љиљаном Недељковић и с њом радио на свом јавном наступу. Изборни штаб ДОС-а предводио је сам Зоран Ђинђић и он је био кључни стваралац наше изборне кампање.

Велики ДОС је уствари дочекао те историјске изборе 24. септембра 2000. у две колоне. Коштуница је оличавао једну, Ђинђић другу. Оне су само привидно корачале упоредо, и то до 5. октобра. После тог датума запутиле су се различитим правцима, све даље једна од друге да би, кад су се опет сусреле, судариле као да су крвни непријатељи.

Током кампање осим Коштунице нико други из ДСС-а није водио главну реч. Истини за вољу, ДСС није ни имао истакнутих људи који су могли да изнесу терет изборне обрачуна с Милошевићем и Шешељем.

Четири изборне јединице на територији града Београда за Веће грађана Скупштине СРЈ биле су овако подељене: Владан Батић - Вождовац, Небојша Човић - Чукарица, Драгољуб Мићуновић - Стари град и Милан Ст. Протић - Нови Београд. Остали челници ДОС-а стали су на групну листу за Веће република.

Никад и нигде нисмо наступили заједно с Коштуницом. Наше прво и последње јавно представљање одржано је 1. септембра 2000. у београдском Сава центру.

Тад је наш председнички кандидат изговорио своју незаборавну заклетву:

"Дајем реч... да ћу се, у складу са Божјим и људским законима, потрудити да побољше промени нашу државу и да нећу допустити да мене власт промени."

Реч је реч.

4.

На председничким изборима 24. септембра 2000. Војислав Коштуница је до ногу потукао Слободана Милошевића. Разлика у гласовима између два такмаца била је много већа него што је ико могао да претпостави пре избора.

Али, да ли је Коштуница освојио више од половине укупног броја гласова или није, никад нећемо знати. ДОС је тврдио да јесте, режим да није. Коштуница је хтео да му се призна победа, Милошевић је хтео други изборни круг. Народ је поверовао ДОС-у и Коштуници, а не Милошевићу и његовој власти.

Ниједна страна није попустила. Обрачун је, отуд, постао неизбежан.

Тако је дошло до судњег дана - 5. октобра 2000.

Војислава Коштунице нигде није било тог пресудног дана. Првобитно је било предвиђено да он буде једини говорник на великом скупу испред Савезне скупштине.

Ту се скупило више народа него икад раније. Стотине хиљада људи сабило се на пространом платоу све до Теразија. Парк испред Старог и Новог двора био је препун света. Колико год да је поглед досезао Булеваром краља Александра, крај колоне се није могао видети.

У последњем тренутку, кад је маса увелико извикивала његово име, Коштуница је отказао долазак.

Ниједном се није појавио на београдским улицама. Ни кад се упадало у Скупштину, ни кад је бачен сузавац, ни пред државном телевизијом, ни у сукобима с полицијом. Било је народа из читаве Србије, жена и деце, али није било победника и предводника.

Виђен је само једанпут, касно поподне, кад је одржао говор с терасе Старог двора. После тога је поново нестао. Није био с осталим вођима ДОС-а ни током следеће ноћи 5. на 6. октобар. Где је тачно био и шта је тачно радио, нико није засигурно знао.

* * *

Те вечери Војислав Коштуница је зауставио преузимање све власти у држави, мада је већина била за то.

У свом првом јавном наступу рекао је: "Сарадња с Хашким трибуналом за мене је девета рупа на свирали".¹³

Сутрадан је отишао Милошевићу на ноге, у пратњи генерала Павковића. Није познато о чему су разговарали и какав су договор направили.

Упорно је штитио злогласног шефа државне безбедности Радомира Марковића и начелника Милошевићевог генералштаба Небојшу Павковића. Није дозвољавао њихово смењивање ни по коју цену.

За једног од својих најприснијих сарадника именовано је првог човека војне безбедности, верног Милошевићевог уходу, генерала Ацу Томића.

¹³ Коштуница је наставио да се супротставља било каквој сардњи с Хагом. Прво се позивао на то да је без закона о тој сарадњи немогућно вршити испоручења оптужених. Кад је закон донет налазио је сваки начин да избегне ову међународну обавезу. Заклињао се да под његовом влашћу неће бити испоручења за оптужене по командној одговорности. Уз то понављао је причу о потреби "двосмерне" сарадње с Хашким трибуналом, као да се ради о две стране у спору, а не о суду за најтежа међународна кривична дела. Три и по године доцније, међутим, у својству председника владе најзад је признао:

"Данас је јасније него икад да никакав значајнији помак неће бити могућ на европском путу СЦГ без сарадње с Хашким трибуналом" (јун 2004).

После неколико дана примио је Милошевића у својству председника најјаче опозиционе партије с пуним уважањем. Оставио га је да и даље станује у председничкој резиденцији и да га чува војска, иако му ништа од тога више није припадало.

Жестоко се противио сваком предлогу да носиоци Милошевићевог режима одговарају за последице политике коју су водили претходних година.

Опирао се сусрету с Карлом Дел Понте, али је радо пружио руку Хавијеру Солани. Сметала му је главна тужитељка Хашког трибунала, али му није сметао генерални секретар НАТО-а који је одобрио бомбардовање Србије 1999.

Никог од његових страначких другова није било у његовој близини. Реч је преузела Љиљана Недељковић, дотад споредна и неважна чланица ДСС-а. Међу његовим новим саветницима нашли су се типови замагљене прошлости и недоказаних способности. Његов кабинет се претворио у владу у сенци. Одатле су се вукли сви конци и у Србији и у Југославији, контролисали сви министри и медији и ковале опасне завере.

Био је противан Милошевићевом хапшењу 31. марта 2001. Није се супротставио. Био је противан Милошевићевом испоручењу 28. јуна 2001. И супротставио се. Сва срећа, није успео ниједно да спречи. Али је зато упропастио велику прилику за остварење великог плана.

Од почетка је истакао "легалizam" тј. "владавину закона" као свој највиши циљ. Уствари под тим се крила његова намера да очува постојећи поредак и заштити његове носиоце.

Коштуница јесте поразио Милошевића, али није променио његов систем владања. Један набеђени демократа победио је једног правог комунисту, али је прихватио његове механизме власти.

Коштуница је у свему наследио Милошевића.

* * *

У Републици Српској је подржао Караџићевог кандидата за председника и та подршка је пресудила тамошње изборе.

Отпутовао је у Требиње на свечаност поводом преношења тела песника Јована Дучића из Америке у родну Херцеговину. Тамо се јавно показао у друштву особа веома блиских Радовану Караџићу.

Тих дана је у Београд допутовао Волфганг Петрич, тадашњи високи представник међународне заједнице за Босну и Херцеговину. Он је раније био аустријски амбасадор код нас и добро смо се познавали. Дошао је приметно узнемирен. Молио је да утичем на Коштуницу да пре одласка у Требиње посети Сарајево и тиме симболично призна међународну независност Босне и Херцеговине. Сећам се Петричевог сликовитог поређења:

"Ако би Коштуница отишао право у Требиње, то би било као кад би Алија Изетбеговић отишао у Нови Пазар, а да претходно не посети Београд."

Тражио је савет. Предложио сам да он, Петрич, обезбеди један службени хеликоптер с међународним ознакама који би Коштуницу довезао на сарајевски аеродром где би се на кратко срео с њим и босанским властима, а затим истим хеликоптером наставио за Требиње. Високом представнику је ово деловало као разуман предлог.

Коштуници сам пренео садржај разговора и могућно решење. Одговорио је кратко и нестрпљиво:

"Добро, видећу."

Наравно, није отпутовао у Сарајево.

Био је то његов први међународни промашај.

И у Црној Гори, као и у Босни и Херцеговини, Коштуница је преузео Милошевићеву политику и Милошевићеве сараднике. Без обзира на то што су водили прљаву кампању против њега и што су били Милошевићеве верне скутоноше, црногорски социјалисти су преко ноћи постали Коштуничини главни партнери. Коалиција ДОС-а и Социјалистичке народне партије била је неприродна и изнуђена за све осим за Коштуницу. Он се једини сасвим добро осећао у политичком загрљају својих дојучерашњих заклетих непријатеља.

Прва Коштуничина опсесија била је и остала очување заједничке државе Србије и Црне Горе. Његова непрелазна препрека био је и остао - Мило Ђукановић.

Коштуница је маштао о победи црногорских социјалиста над непобедивим Ђукановићем. Том победом би се уклонило жариште црногорског сепаратизма, а Коштуница би обистинио свој сан о опстанку СР Југославије. Испоставило се, међутим, да ни Коштуница ни његови савезници у Црној Гори нису ни изблиза дорасли Милу Ђукановићу. Сви покушаји да се он надјача и склони с власти показали су се узалудним.

На крају је Коштуница морао да преговара с Ђукановићем. То надмудривање се окончало после више месеци, уз посредовање Хавијера Солане, стварањем тзв. државне заједнице Србије и Црне Горе. На основу два потписана документа Београдског споразума и Уставне повеље, признато је постојање две државе Србије и Црне Горе које улазе у међусобан савез орочен на три године с минимумом јединствених органа и надлежности. То је уствари

један уговор о конфедерацији т.ј. једно прелазно решење ка неумитном разлазу Србије и Црне Горе.

Коштуница је жарко желео да буде творац једне чврсте државне творевине коју је волео да назива - функционална федерација и која би располагала изворним суверенитетом. Ћукановић је смислио да свој план о независној Црној Гори остварује поступно у складу с интересима великих сила. Државна заједница у многоме оличава оно што је Ћукановић хтео, а Коштуница покушао да избегне. Ћукановић има времена и може да чека. Коштуница више не располаже ниједним средством којим би присилио Црну Гору да остане у савезу са Србијом. Успут, сви трошкови државне заједнице падају на терет српског пореског обвезника.

Европске гаранције државне заједнице нису гаранције опстанка Србије и Црне Горе како уображава Војислав Коштуница. Напротив. То су гаранције за будући референдум у Црној Гори који ће, пре или доцније, одлучити о независности Црне Горе. У међувремену, Црна Гора де факто живи као независна држава. Формални оквир државне заједнице преко којег се појављује у међународним институцијама ништа не омета њен пут ка пуној самосталности.

Коштуница је уложио све што Србија има у темеље државне заједнице. Ћукановић је сачувао све црногорско ван државне заједнице. Државна заједница штети Србији, али не штети Црној Гори. Захваљукући Коштуници, Србија је постала талац Црне Горе и њених интереса.

То Ћукановић разуме, а Коштуница не разуме. А не разуме зато што није кадар да размишља ван категорија Милошевићевог идеолошког наслеђа.

Трезвеност није Коштуничина врлина. А да је трезвен, схватио би просту истину. Комунизам је оставио неизбрисив траг за собом. Измислио је црногорску нацију и раздвојио српство од црногорства. Али, поколења нашег народа у Црној Гори током последњих шест деценија васпитано је у том наопаком духу. Већина Црногораца данас не мисли о себи као о Србима и не мисли о Србији као о својој држави. И то је наша стварност. И ту стварност нико више не може да промени. Немогућно је точак историје окренути у назад. Насилно су прекројене и вредности и појмови прошлости. И у Србији и у Црној Гори. Жалосно, али је тако.

После више од пола века владавине комунизма и његових погрешних мерила, Црна Гора није више ни налик оном што је пре комунизма била. Већина у Црној Гори прижељкује државну независност и то је необорива чињеница. Србија и њен народ нити имају моћи, нити имају интереса, нити имају времена да подучавају друге и задржавају их у заједници мимо њихове воље.

Та једноставна истина упорно остаје ван домашаја Коштуничине политичке памети.

* * *

Под вођством Војислава Коштунице, ДСС је обелоданио свој предлог новог устава Србије у јулу 2003.

Тај нацрт садржи два кључна решења која привлаче пажњу и која потврђују колико се ова странка удаљила од својих идеолошких корена од пре десет година. По њима се прилично јасно види да Коштуница и ДСС нису доследни у својим уверењима како то воле да приказују јавности. Пре ће бити да је обратно. Сходно својим политичким интересима, Коштуница, а за њим и ДСС, спремни су да се одрекну својих основних политичких ставова.

Ево примера.

У првом члану њиховог предлога устава стоји да је по облику владавине Србија - република. Како је и кад постала република не помиње се ни у овом члану, ни на било ком другом месту у овом документу. Просто се каже - Република Србија.

Да подсетимо. Србија је постала република, али у смислу федералне јединице а не облика владавине, Брозовим уставом из јануара 1946. Југославија је проглашена за републику после избора у новембру 1945, што је била директна последица комунистичке револуције. Тад су комунисти, уклањајући сваку опозицију, народу наметнули и комунизам и републику. Управо о томе речито сведочи књига Војислава Коштунице "Страначки монизам или плурализам"¹⁴. Две деценије после изласка овог списка из пера потоњег председника ДСС, његова странка не само што прихвата, него и уставноправно утемељује републиканско уређење. И то чини тако што искључује сваку могућност народу да се о том питању изјасни. Ово постаје још недоследније, ако се узме у обзир чињеница да Војислав Коштуница важи као стручњак за уставно право првог реда.

Да ствар буде драстичнија, предлог устава Демократске странке Србије предвиђа непосредан избор председника републике. Поврх тога, снабдева га једним врло снажним правом - тзв. правом дисолуције т.ј. правом распуштања Народне скупштине. То је тачно оно овлашћење председника Републике које је баш Коштуница оштро критиковао у време доношења Милошевићевог устава 1990.

¹⁴ О овој књизи је раније у овом поглављу већ нешто речено.

Ово председничко овлашћење донекле је ослабљено једним додатним усповом. Председник Републике може распустити парламент само на образложени предлог владе. Решење је, наиме, директно преузето из Милошевићевог устава из 1990. Овде се мора напоменути да је неприхватљиво у теорији парламентаризма да влада т.ј. извршни орган кога је изабрала Народна скупштина располаже правом за покретање поступку за распуштање свог законодавног тела т.ј. парламента. Чисти парламентаризам налаже да влада једино може поднети одставку и томе изазвати распуштање парламента и нове опште изборе.

Положај председника по предлогу ДСС, опет по узору на важећи устав, ојачан је једним додатним правом, тзв. одложном (суспензивним) ветоом, што значи овлашћењем да може одбити сваки закон који изгласа парламент и вратити да га поновно одлучивање. Тиме се још једном нарушава начело парламентаризма. Као некад монарх у системима подељене законодавне надлежности, тако и код Милошевића и код Коштунице председник стоји готово равноправно у односу на народно представништво.

Коштуничин мотив за промену овог темељног програмског става није био начелне, већ личне природе. У време израде овог нацрта, он је изнад свега запињао да постане изабрани председник Србије. То је разлог што се преко ноћи преобратио у републиканца, занемарујући малу околност да се читавог живота издавао за монархисту.

Друго битно својство Коштуничиног устава јесте - изведена сувереност Србије. То значи да је, на основу овог документа, Србија самостална само у оним областима јавног живота које нису уређене уставном повељом и не припадају надлежностима државне заједнице Србије и Црне Горе. Из оваквог

решења произилази да Србија уствари није држава, али и то да предложени акт не може бити устав. Уставна теорија јасно налаже да не постоји ни подељена, ни ограничена сувереност. Држава је или суверена, дакле слободна и ничим ограничена у одлучивању, или није држава. Једино суверена држава може имати устав као свој највиши политички и правни акт. Политички, зато што проистиче из суверене воље народа (у демократији) или суверене воље једне личности (у аутократији). Правни, зато што из устава извиру и с њим морају бити у сагласности сви остали законски и подзаконски акти.

Предлог устава Демократске странке Србије, следствено, уводи републику на основу прећутног признања комунистичког насиља над народном вољом. Он, уз то, укида државност Србије претпостављајући државност државне заједнице СЦГ.

И не само то. Коштуничин устав не успоставља једну републику чистог парламентарног уређења, већ уводи једну републику с врло јаким председником.¹⁵

Како год да се гледа, то свакако нису изворна полазишта ДСС-а, нити су некадашња уверења Војислава Коштунице.

5.

Војислав Коштуница није много путовао. Велики свет је упознавао из прича других и писаних извора. Он се загрејао за западну културу посредно, без личног доживљаја, стварајући једну своју слику о европској цивилизацији и њеним достигнућима.

¹⁵ Такво уставно устројство не постоји ни у једној држави западне демократије у Европи, осим у Француској, где је устав из 1958. прављен по мери генерала Де Гола с неуобичајено широким надлежностима председника републике.

Кад је почео да обилази светске престонице, после 5. октобра, и да сусреће западне државнике и политичаре, та се слика из основа променила. Очи у очи с моћним грађевинама и још моћнијим политичким системима, Коштуница се затекао сасвим неспреман. Заслепљен величином коју је одједанпут видео, осетио је једну мешавину осећања. У један мах био је и одушевљен и уплашен. Одушевљен прелепим изгледом великих сила пред собом, уплашен њиховом огромном снагом. Његова реакција је, отуд, морала бити двострука и противречна. На једној страни, хтео је да остави утисак једног независног и достојанственог представника свог народа. На другој, за то није имао ни храбрости, ни самопоуздања. Одлазио је самоуверен, враћао се разоружан.

Прво је мислио да је надмоћ његових аргумената неприкосновена. Да ће велики свет схватити и уважити његову реч. Да чињеница што себе сматра демократом и што је победио Милошевића отвара сва врата.

Потом је наишао на бедем тврдох одговора за које се није припремио. Његова гледишта рушила су се као кула од карата. Све оно што је сматрао необоривим доказима претварало се у прах и пепео. У додиру са странцима, све је више тонуо у ону беспомоћну раздражљивост која рађа неспоразум и на крају завршава у нетрпељивости.

Коштуница није од оних људи који су кадри да рационално сагледају односе у свету. Још мање је кадар да своју политику саобрази светским мерилима. Није кадар да своје мисли искаже језиком и речником који свет прихвата и разуме. Он једном странцу делује као човек старомодног и превазиђеног начина размишљања.

С временом је, управо због таквог искуства, постајао све неповерљивији и према западу и према његовим вредностима.

Англосаксонцима је такав Коштуница одлично одговарао. Њихов поредак на Балкану успостављен је с великим мукама. У том поретку свака држава и сваки народ добили су своје место и улогу. Својим понашањем Коштуница није реметио рђав положај Србије одређен у Милошевићево доба. Уз то од њега није долазила претња по мир и стабилност на европском југоистоку. Коштуничина немушта политика ослобађала је запад обавезе да преиспита однос према Србији. Тзв. дипломатија условљавања, употребљена против Милошевића деловала је успешно и на Коштуницу.

Англосаксонци интимно мисле да Србија не заслужује да се олако извуче и да јој се опросте Милошевићеви грехови. Има међу њима и оних који верују да Србија треба да буде под дугогодишњом казном због оног што је чинила Милошевићева власт.

Пети октобар створио је прилику да се статус Србије у свету промени из темеља. Требало је повући неколико крупних и смелих потеза и нико се више не би усудио да напада и уцењује. Да се то догодило, Англосаксонцима би се отворила два незгодна питања. Прво, то би захтевало детаљно преуређење поретка на Балкану што би за њих било врло осетљив и потпуно непотребан посао. И друго, то би сврстало Србију у само средиште развоја Балкана и дало јој водећу улогу у том процесу.

Дакле, од Англосаксонаца се није могло очекивати да ће сами помоћи Србији да се подигне. То је требало да буде наш најпречи задатак. Да смо у томе успели и они би морали да признају нову реалност.

Појава и деловање Војислава Коштунице је, отуд, ишло њима на руку. Све је, мање или више, остало како је било и под Милошевићем.

Захваљујући својим предрасудама и погрешним проценама, Коштуница је послужио за оно што Англосаксонци зову - излазна стратегија¹⁶.

* * *

Коштуница није похлепан на новац. Никад није ни био. Он не чезне за раскошним палатама, црним лимузинама, скупим хотелима и приватним авионима. Њега не прати свита послуге и улизица. Скроман, он је наставио да живи у истом стану у којем је живео и пре него што је постао власт.

Коштуница није она врста људи која воли да оставља утисак на друге разметањем и луксузом. После Броза и Милошевића који су себи узимали све што им се прохтело понашали се попут некрунисаних краљева, Коштуница уистину делује као један сасвим обичан човек на челу државе.

Мада штедљив Војислав није тврдица. Он уме да помогне оном ко нема. Уме и да плати туђ рачун. Зна да подели своје с другима и да буде прави другар.

Он није од оних којима све мора да се удеси најбоље. Напротив. Њему је увек потаман. Он је задовољан минималним.

Истина је да не прави разлику између себе и других, без обзира на ком се положају налази. Истина је и то да нема оног господског држања које би га природно издвојило од осталих. Он није вођ, није ни предводник. Он зависи од саветника зато што тешко доноси одлуке сам. Они му не служе да би му помогли у одлучивању, већ да с њим поделе одговорност.

Војислав не ужива у друштву имућних људи. Држи се протокола онолико колико мора. Кад год може избегава велике приредбе и светковине.

¹⁶ exit strategy.

Коштуница нема жеља за материјалним добрима. Незаинтересован за скупе ствари, он врло одудара од своје околине. У поређењу с другима, он изгледа као прави аскета.

Војислав нема посебних занимања ван политике. Њега спољашњи свет мало интересује. Он није сабеседник за сваку врсту разговора. С њим вреди говорити само о политици.

На једном предизборном скупу у Београду 2000. рекао је:

"Желим да живим у досадној земљи."

За оне који га знају изблиза, била је то уистину искрена изјава.

У погледу начина живота и личног имања. Коштуницу власт није променила. Он није подлегао оном искушењу којем су подлегли скоро сви прваци ДОС-а после 5. октобра.

У свему осталом, нажалост, променио се из корена.

* * *

Злобници млађе генерације би рекли да изгледа као да га је поплава избацила.

Одело му је бар два броја веће, а прсти шака једва извирују из предугачких рукава. Кравата никад затегнута, увек тамна и депресивна, потпуно у складу с мрзовољним Коштуничиним карактером. Дебељушан, с вишком сала око струка, млохав и смотан, наш Војислав не хаје много за спољашњи утисак. Кратких ногу и велике главе, његова фигура делује шира него дужа. На то још дођу погурен стас и повијена колена да употпуне урођену незграпност.

Једино о чему видно води рачуна јесте његова коса. Она је вештачки обојена у црно с непослушним шишкама на челу и праменовима преко ушију. Буљаве очи и дебеле усне красе његово упечатљиво лице.

Кад седи не зна шта ће с ногама, кад стоји не зна шта ће с рукама. Кад слуша другог врпољи се и дрма руком до рамена. Кад говори, преврће очима на све стране, гледа и лево и десно, и горе и доле, никако да не погледа право у очи. Глас му је уњкав и развучен. Кад подвикне почне да крешти.

Коштуница се најгоре сналази у јавним наступима. Ненаучен на велику сцену, муцав и нервозан, он не успева да прикрије трему. Очајан говорник, он не воли ни масовне скупове, ни појављивање у медијима. Наочаре му увек стоје на врх носа зато што сваку изјаву мора да чита. Он не уме да говори из главе и зато му је све унапред написано.

Његова мисао је нејасна и побркана, па му је таква и реченица. А, реченица му је пометена таман колико и мисао. Њега је тешко слушати и још теже разумети. По правилу гломазан и незавршен, његов исказ оставља утисак о једном крајње несигурном човеку.

Коштуничин језик је изразито сув и необдарен. Код њега не да нема стила и лепоте, него нема ни оне једноставности без које је разумевање немогућно. Он често ни сам не зна шта би хтео да каже, а и кад зна, не уме да саопшти на разложен начин. За њега су небитне ствари значајне, а битне безначајне. Он је неспособан да раздвоји важно од неважног. Циник би могао да посумња у његову природну бистрину.

Ни као писац, Коштуница није ништа бољи. Оловно тешког пера, рогобатне реченице, без краја и без почетка, његови су списи право мучење за читаоца, као што су били мучење и за аутора. Досадан и равнодушан до бесмисла, Коштуничин рукопис не може да заинтересује ни најпреданијег читаоца.

Без духа и талента, Коштуница нема ни трунку шарма неопходног у савременом политичком свету. Без осмеха и ведрине, нерасположен и тмуран, он делује као нека птица злослутница.

Све је код њега једнолично и праволинијско. И говор, и писање, и живот.

У својој слабости, Коштуница уме да буде притворен и зао. Он мрзи тихо и у потаји. Он је дволичан и завидљив. Своје искрене мисли чува закопане дубоко у себи. Коштуница није од оних који заборављају и праштају. Један осветољубив карактер, Коштуница није кадар да воли, али јесте кадар да не воли. Уствари је умишљен и подмукао, иако се представља за добронамерног и смерног.

Власт је за њега лек против животне учмалости. Политички врх је његов доказ личне вредности. Ништав изнутра, он зависи од похвала споља. Прича о поштењу да би му други признали врлину. Тврди да је доследан не би ли га одјек масе уверио да је уистину такав. Размеће се родољубљем само зато што ужива у томе. Сав неискрен и лажан, Коштуница живи за измишљену слику о себи.

Он је монархиста који би хтео да буде председник Србије. Он је некомуниста који штити комунизам. Он је демократа који вређа идеју туђе слободе. Он је Србин који обмањује Србе. Он је Европљанин који не познаје Европу. Он је легалиста који гази закон. Он је уставни стручњак који не зна шта је устав.

Војислав Коштуница је све супротно од оног што српска јавност мисли о њему.

* * *

Како је онда могло бити да један такав просечан човек постане предводник српске нације?

Ни ту нема тајни. После Милошевићеве катастрофе и Ђинђићеве брзине, Србима је био потребан спокој. Коштуница оличава јалову мирноћу која одржава постојеће и не покреће ништа. Он је симбол српске осредњости. То његово својство, ненаметљиво и незахтевно данас, изгледа, највише одговара Србији. Он је безопасан и трпељив. Он може са сваким и не мора ни с ким. У својој безбојности, он не смета ником. Он ником није претња. Он прима све и попушта сваком. Његова слабост је оправдање за слабост народа. Његово сивило је прсликано сивило српске свакодневице. Он је Србин без храбрости и без воље. Он је одраз свих наших страхова и свег нашег незнања.

Војислав Коштуница је, нажалост, права мера данашњег српства.